

HUMANIZACIJA ODNOSA MEĐU SPOLOVIMA U ISLAMSKOJ PERSPEKTIVI: DOSTOJANSTVO ŽENA I NJIHOVA PRAVA

Dina SIJAMHODŽIĆ-NADAREVIĆ
dina.sijamhodzic-nadarevic@fin.unsa.ba
Fakultet islamskih nauka Univerziteta u Sarajevu

SAŽETAK: Nakana je ovoga rada raspraviti pitanja humanizacije odnosa među spolovima u islamskoj perspektivi, uz uži fokus na dostojanstvo žene te odnos prema slobodi i pravima žena. U radu se nastoji pokazati do koje mjere islamska perspektiva poštuje svaki aspekt dostojanstva žene, od poštovanja žene u okviru privatnog i javnog do rodbinskog, bračnog, društvenog, političkog, radnog i odgojno-obrazovnog aspekta života.

Islam insistira na humanizaciji odnosa među spolovima, potvrđuje pravo na život bez diskriminacije među spolovima, zahtijeva apsolutnu jednakost u poštovanju dostojanstva i traži potpunu pravdu.

Ključne riječi: žena, dostojanstvo, prava, humanizacija, islamska perspektiva

Humanizacija odnosa među spolovima u islamskoj perspektivi

Poštovanje dostojanstva čovječanstva jedno je od osnovnih učenja islama. Svako je vrijedan poštovanja. Prema učenju islama, ljudska bića treba poštovati unatoč njihovim razlikama. Čak i tamo gdje je izražen antagonizam, potrebno je usvojiti način izbjegavanja sukoba i nastaviti se ponašati s poštovanjem. Islamsko učenje propagira da su žene jednakopravne muškarcima kao ljudska bića te stoga naglašava međusobno razumijevanje i poštovanje između dva spola.

Postoji niz naredbi vjernicima u Kur'anu i hadisu koje stavljaju veliki

naglasak na iskazivanje dužnog poštovanja prema Božijim stvorenjima. Ovo je važno područje u kojem se zapravo propituje vjera u Boga. Ljubav i predanost Bogu nalaze izraz na ovom svijetu i u obliku odnosa prema drugim ljudskim bićima.

“Mi smo sinove Ademove, doista, odlikovali...” (Kur'an, 17: 70) Spomenuti ajet pokazuje da čovjek samim svojim stvaranjem zaslužuje poštovanje. To poštovanje prirodno je pravo čovjeka bez obzira kojoj zajednici pripadao i bez obzira na spolne razlike.

U brojnim antičkim društvima, pa tako i na Arabijskom poluotoku, dostojanstvo žene bivalo je degradirano na razne načine. Smatrane su

robotovima, pripadale su ocu ili suprugu ili muževim sinovima, smatrane su teškim ekonomskim teretom za porodicu, a čak je prakticirano i ubijanje ženske djece.

Dolaskom islama, položaj žena je radikalno redefiniran. Islam je zabranio praksu ubijanja ženske djece i vratio rodna prava žena. Žene je islam uzdigao na dostojanstva vrijedan položaj proklamujući da su one jednako važne za nastavak ljudskog života i razvoj društva kao i muškarci. Svaka diskriminacija na temelju spola težak je prekršaj i smatra se grijehom protiv Stvoritelja i Zakonodavca koji je muškarce i žene učinio jednakopravnim unutar ljudske vrste. Prvi ajet kur'anske sure

pod nazivom “Žene” glasi: “O ljudi, bojte se Gospodara svoga, koji vas od jednog čovjeka stvara, a od nje ga je i drugu njegovu stvorio, i od njih dvoje mnoge muškarce i žene rasijao. I Allaha se bojte – s imenom čijim jedni druge molite – i rodbinske veze ne kidajte, jer Allah, zaista, stalno nad vama bdi.” (4:1) Kur’an se obraća cijelom čovječanstvu skrećući pažnju da je Uzvišeni Bog sve stvorio od jednog čovjeka i jedne žene. Svi ljudi pripadaju jednoj ljudskoj porodici, svaka osoba je stvorena od istog oca i majke, što podrazumijeva da se ova jednakost biološkog porijekla mora odražavati u jednakosti ljudskog dostojanstva zajedničkog za sve. Islam se protivi isključivanju bilo koje skupine ljudi iz života zajednice. “O ljudi, Mi vas od jednog čovjeka i jedne žene stvaramo i na narode i plemena vas dijelimo da biste se upoznali. Najugledniji kod Allaha je onaj koji Ga se najviše boji, Allah, uistinu, sve zna i nije Mu skriveno ništa. (Kur’an, 49:13) Mi smo vas u parovima stvorili. (Kur’an, 78:8)

Muška i ženska polarizacija izražena u gornjem ajetu, kako pojašnjava Nasr, suštinski je dio tajanstva Božijeg stvaranja. Svaki rod je potpuno ljudsko biće i oba su jednaka u svojim religijskom odgovornostima, a jednaki su i pred Božijim zakonom. Svaki spol nadopunjuje onaj drugi i oba spola se skupno nadopunjuju tvoreći krug koji simbolizira savršenstvo, potpunost i cjelovitost. Muškarci i žene jesu jednaki pred Bogom i zakonom, ali oni treba da se nadopunjuju u porodici i socijalnom životu. Nadalje, Nasr elaborira kako tradicionalna struktura islamskog društva nije utemeljena na kvantitativnoj jednakosti, već na zbilji nadopunjivosti, iako postoje izuzeci. U toj dopunjivosti muškarac se smatra zaštitnikom i skrbiteljem porodice, a žena je istinska gospodarica u domaćinstvu jer je islam počastvovao trud domaćice i majke smatrajući ga najvećom vrlinom. (S.H. Nasr, 2002, str. 242–249) Ovu posljednju navedenu konstataciju Nasr poticajno integriira s elaboracijom drugih prava koje

žena uživa prema islamskom učenju (pravo na obrazovanje, rad, socijalni i politički angažman itd.).

Kriteriji razlikovanja među ljudima su odgovornost, pravednost, čestitost i sl. “Svaki čovjek je odgovoran za ono što je radio.” (Kur’an, 74 :38)

U ovom radu se elaboriraju tek neki aspekti vezani za poštovanje ženskog dostojanstva i prava koja su joj islamom data.

Poštovanje dostojanstva supruge

Islam je promijenio mentalitet muškaraca i žena i stvorio među njima odnos zasnovan na poštovanju i međusobnom razumijevanju. Dobar odnos prema ženama jako je naglašen i u Kur’anu i u sunnetu. Kur’an opisuje odnos između muža i žene na sljedeće načine:

“I jedan od dokaza Njegovih je to što za vas, od vrste vaše, stvara žene da se uz njih smirite, i što između vas uspostavlja ljubav i samilost; to su, zaista, pouke za ljude koji razmišljaju.” (Kur’an, 30:21)

Vrlo je znakovito to što Kur’an upotrebljava izraz *meveddetun* u istom ajetu ukazujući na bezuvjetnu ljubav, punu poštovanja i uzajamnog razumijevanja i milosti, a ne upotrebljava, primjerice, izraz *ishk* ili *mehabbetun* u smislu puke zaljubljenosti. Jedno od Božijih imena, El-Vedud, koje je u uskoj vezi sa značenjem izraza u ajetu, nosi značenje *Onaj Koji je najdostojniji ljubavi, Onaj Koji silno voli Svoja stvorenja*. (H. Yusuf)

Upute za ljubav, bliskost i poštovanje u životu izražene su i u drugim kur’anskim ajetima, među kojima su: “...one su odjeća vaša, a vi ste njihova odjeća...” (Kur’an, 2:187) “S njima lijepo živite!” (Kur’an, 4:19)

Poslanik Muhammed, a.s., je insistirao na nježnom i blagom tretmanu žena. Stalno je ohrabrivao ashabe da budu ljubazni, uljudni i obzirni u odnosima sa ženama. Reкао je: “Najbolji među vama je onaj ko je najbolji prema svojoj porodici...” (Et-Tirmizi, 3895)

Na oproštajnom hadžu podsjetio je svoje sljedbenike na njihovu

dužnost prema ženama i naredio im da budu ljubazni i da ih poštuju. Reкао je, između ostalog: “Bojte se Allaha kada su u pitanju vaše žene. Vi ste ih oženili uz Allahovu garanciju. Njihova čast vam je postala dozvoljena Allahovom riječju. Njihovo pravo je da ih hranite i oblačite koliko vam mogućnosti dozvoljavaju.” (Muslim, 1218)

Osim ovih preporuka, Poslanik je pružio izvrstan primjer uzornog supruga koji je tretirao svoje supruge s posebnom ljubavlju i pažnjom. Postupao je s njima ravnopravno, učestvovao u poslovima domaćinstva, slušao njihove stavove, pružao im priliku da razviju svoju individualnost, neovisnost i talente. Naprimjer, njegova supruga Sevda je razvila svoju vještinu u radu s finom kožom i zarađivala dobar prihod iz toga. Zejneb je bila vrlo aktivna u dobrotvornom radu do te mjere da je bila poznata kao *Majka siromašnih*. Umm Selema djelovala je kao politički savjetnik Poslanika, dok je Aiša, najmlađa, bila smatrana sudijom te je vrlo često bila konsultirana o vjerskim poslovima u odsutnosti svoga muža. (Jawad, 1998:11)

Poštovanje dostojanstva majke

Kur’an savjetuje muslimanima da pokažu ljubav, zahvalnost i razumijevanje za roditelje, posebno majke: “Mi smo naredili čovjeku da bude poslušan roditeljima svojim. Majka ga nosi, a njeno zdravlje trpi, i odbija ga u toku dvije godine. Budi zahvalan Meni i roditeljima svojim, Meni će se svi vratiti. (Kur’an, 31:14) Poslanik je savjetovao sljedbenike da budu dobri i poslušni svojoj majci, naglašavajući da to ima primat u odnosu na džihad. Neki čovjek je htio da se bori u jednoj od bitaka. Poslanik, a.s., ga je upitao: Imaš li majku? Kada je odgovorio potvrdno, Poslanik, a.s., je rekao: “Džennet je pod njenim nogama.” (En-Nesai, 3104)

Ebu Hurejre pripovijeda da je došla osoba Allahovom Poslaniku a.s. i upitala ga: “Ko ima najveća prava kod mene? Prema kome se trebam najljepše ponašati?” Poslanik je odgovorio:

“Tvoja majka, zatim tvoja majka pa opet tvoja majka. Poslije toga, tvoj otac, pa onda tvoja bliža i dalja rodbina.” (E1-Buhari, 5971)

Poslanik, a.s., stavlja majku ispred oca u odnosu na ljubaznost koju djeca treba da pokazuju prema svakom od njih. Čak i ako roditelji nisu vjernici, djeca se moraju držati svoje vjere pri tome ne povređujući osjećanja svojih roditelja i ne ponižavajući ih. (Fathi Osman, 9)

Poštovanje dostojanstva sestre i ženske rodbine

Musliman bi trebao imati bliske odnose s rodbinom, posebno s neposrednim članovima porodice poput sestara, rodica, tetaka itd. Poslanik je uputio svoje sljedbenike da ih posjete, budu ljubazni prema njima i da im pomognu ako im zatreba pomoć. U tom kontekstu, sestra zauzima poseban položaj. S njom se treba postupati pažljivo, s poštovanjem i dužnom pažnjom, što se vidi i iz hadisa: “Neće niko od vas imati tri kćerke ili tri sestre, te da se prema njima lijepo ophodi, a da neće ući u Džennet.” (Et-Taberani, *Evset*, 5433) Poslanik nije imao sestru, ali je imao roditelje koje bi lijepo dočekivao i nježno i ljubazno prema njima postupao.

Poštovanje dostojanstva ženskog djeteta u odgojnom procesu

Islamski vjerovodstvo na svoj način potvrđuje pravo na život bez diskriminacije prema spolovima. Insistiranjem na apsolutnoj jednakosti i potpunoj pravdi, islam ne pravi razliku u pogledu iskazivanja samilosti i roditeljske nježnosti između muške i ženske djece. Potvrda toga su riječi Uzvišenog: “Pravedni budite (i žene i muškarci), to je najbliže čestitosti”. (Kur’an, 5:8) U ovom kontekstu važno je navesti i činjenicu da je Bog prihvatio hazreti Merjemu, majku Isaovu, za svetu misiju, suprotno očekivanjima i razmišljanju njenog naroda koji je smatrao da bi samo muškarac za to trebao biti

izabran. (Fethi Osman, 5) “...I Gospodar njezin primi je lijepo i učini da uzraste lijepo, i da se o njoj brine Zekerija. Kad god bi joj Zekerija u hram ušao, kod nje bi hrane našao. “Odakle ti ovo, o Merjema?” – on bi upitao, a ona bi odgovorila: “Od Allaha, Allah onoga koga hoće opskrbljuje bez muke.” (Kur’an, 3:34–37)

U predislamskom periodu, kćerke su bile smatrane društvenim i ekonomskim teretom. S druge strane, sinovi su bili omiljeni i favorizirani. Islam je zaustavio takve okrutnosti i ustrajao na jednakom tretmanu oba spola. Kur’an prekora Arape koji su slavili rođenje muškog djeteta i izražavali tugu i nezadovoljstvo zbog rođenog ženskog djeteta. Uzvišeni Bog osuđuje takve stavove u sljedećim kur’anskim ajetima: “I kada se nekom od njih javi da mu se rodila kći, lice mu potamni i postaje potišten, krije se od ljudi zbog nesreće koja mu je dojavljena: da li ovako prezren da je zadrži ili da je u zemlju zarovi? Kako ružno oni prosuđuju!” (Kur’an, 16:58–59)

Poslanik je potvrdio pravo ženskog djeteta na ravnopravno postupanje kao s muškim djetetom. Pozvao je roditelje da ne prave nikakve razlike među djecom i da budu ljubazni prema njima.

Prema predanjima, Božiji Poslanik, a.s., pozvan je od Bešira, r.a., da bude svjedok njegovu poklonu jednom od djece. Kada je Poslanik, a.s., saznao da su druga djeca, muška i ženska, ostala uskraćena za poklone, rekao je da neće svjedočiti “nepravdi”. (Ahmad, 18363) Nu’man ibn Bešir, r.a., prenosi da je Poslanik, a.s., kazao: “Pravedni budite prema svoj svojoj djeci.” (Buhari, 2587)

Veoma je jasno iz ovoga slučaja u kojem Poslanik, a.s., naglašava da se roditelji jednako odnose prema djeci, da roditelji ne smiju favorizirati jedno dijete u odnosu na drugo kada su u pitanju materijalne stvari, ali se to isto tako odnosi i na emocionalnu i psihološku dimenziju ličnosti. (Bešir i Bešir, 2007:105–107)

Abdullah ibn Abbas pripovijeda kako je Poslanik, a.s., rekao: “Onoga

ko dobije kćerku i uzdrži se od toga da je živu ukopa, i ne odbije je od sebe niti dadne prednost sinovima u odnosu na nju, Allah, dž.š., će uvesti u Džennet.” (Ebu Davud, 5146) Poslanik, a.s., je vjernike obradovao vješću da ako ispune obavezu odgajanja kćerke, Džennet im je zagaraniran.

Prenosi se da je Allahov Poslanik rekao: “Ko othrani dvije djevojčice do punoljetstva, bit će sa mnom na Sudnjem danu ovako, pa je sastavio svoje prste.” (Muslim, 2631)

A drugom prilikom je kazao: “Ko bude imao tri kćerke, bude strpljiv prema njima, bude ih hranio i oblačio iz svoga imetka, one će mu biti zaštita od vatre.” (Ibn Madže, 3229)

Poslanik a.s. je posavjetovao ummet: “Nemojte prezirati kćerke. One su prijatne i dragocjene.” (Ahmed, 17373)

Površno i nekontekstualizirano iščitavanje brojnih hadisa u kojima se posebno naglašava lijep odnos u odgojnom procesu prema kćerkama moglo bi navesti na pomisao da su kćerke favorizirane u islamu u odnosu na sinove jer se u hadisima ne daje ovakav naglasak u smislu odgoja sinova. Međutim, predislamska praksa jako lošeg odnosa prema ženskoj djeci glavni je razlog da se u hadisima često govori o podsticanju vjernika da svoje kćerke lijepo odgajaju.

Poslanik, a.s., odnosio se prema svoje četiri kćeri s roditeljskom ljubavlju i suosjećanjem. Igrao se s njima, pazio ih je dok su bile male. Kad su odrasle i osnovale svoje porodice, nastavio se brinuti za njihovo blagostanje. Fatima, najmlađa i jedina koja je živjela nakon očevog preseleženja, bila mu je jako bliska, često ju je posjećivao, pozivao bi nju i njenu porodicu da ručaju zajedno, pri tome bi je nježno zagrlio i ponudio joj svoje mjesto. (Jawad, 12) Poslanik, a.s., govorio je da je Fatima dio njega: “Fatima je dio mene. Ko uznemirava Fatimu, uznemirava i mene.” (Hadis bilježi Buhari, br. 3714) Još jedan zanimljiv i poticajan odgojni primjer iz života Poslanika, a.s., govori o tome da je Poslanik, a.s., nakon preseljenja voljene i cijenjene supruge Hatidže,

r.a., izvjesno vrijeme (prema nekim predanjima od nekoliko mjeseci do godinu) samostalno i posvećeno brinuo o porodici i porodičnim obavezama i kćerkama, a čije je zalaganje i opterećenost brojnim poslovima primijetila i njegova tetka Havla uz puno suosjećanje. (Maqsood, 2005:42)

Poštovanje dostojanstva žena kroz pravo na obrazovanje

Islamsko obrazovanje u cjelovitoj svojoj formi u suglasju je s esencijalnim demokratskim principom 'obrazovanja za sve'. Islamska teorija obrazovanja izvedena je iz primarnih islamskih izvora, Kur'ana i sunneta, koji jednako zagovaraju prava žena i muškaraca u traganju za znanjem. Kur'an naređuje svim muslimanima da ulože napor u potrazi za znanjem, bez obzira na njihov spol. Neprestano potiče muslimane da čitaju, reflektivno razmišljaju i uče: "Reci: 'Zar su isti oni koji znaju i oni koji ne znaju? Samo oni koji pameti imaju, pouku primaju!'" (Kur'an, 39:9) Viši stupnjevi uzdizanja otvoreni su za sve ljude od znanja, kako Kur'an kaže: "Allah će na visoke stepene uzdignuti one među vama koji vjeruju i kojima je dato znanje". (58:11) (Sijamhodžić-Nadarević, 2013:251)

Istaknuti položaj ljudima koji su znalci pretpostavljen je za one koji su sadržaj znanja internalizirali kao unutarnju vrijednost, a što ih onda usmjerava većoj pokornosti pred Uzvišenim Stvoriteljem: "A Allaha se boje od robova Njegovih – učeni. Allah je, doista, silan i On prašta". (Kur'an, 35:28)

Uz navedeno, važno je naglasiti da islamski pedagoški pogled zagovara primjenu kritičkog uma i kreativnog razmišljanja u cilju oblikovanja visokoumnog i odgojenog čovjeka (žene i muškarca). *Razmišljanje* i upotreba *razuma* i *pameti* riječi su koje se često koriste u Kur'anu. Te riječi se po svojoj prirodi odnose na razumijevanje, analiziranje, konceptualiziranje i kritičnost. Za više misaone procese i kritičko mišljenje Kur'an koristi različite pojmove poput razumijevanja,

razmišljanja (tafakkur) i njegove sinonime: (tafakkuh), razmišljanje, pažljivo proučavanje (tadabbur), posmatranje, opažanje (nazar), motrenje, razumijevanje (tabassur), sjećanje, spominjanje (tadhakkur), razmišljanje (tawassum), razboritost (ta'akul). (Sijamhodžić-Nadarević, 2020: 291–313)

Većina islamskih učenjaka i autoriteta s ponosom naglašava da je islam ukazao čast ženi darujući joj pravo na obrazovanje. Jasno je u hadisu istaknuto da je traženje znanja stvar vjerske dužnosti koja obavezuje svakog muškarca i ženu muslimanku. U kontekstu sticanja znanja kao vjerske obaveze nadaje se važnim naglasiti da je ova obaveza propisana u skladu sa sposobnostima i intelektualnim potencijalima svakog čovjeka, bez obzira na spol. Istaknuti muslimanski mislioci jasno su stavili do znanja da je Kur'an knjiga koja je u stanju doprijeti do umova svih ljudi iako imaju različite kognitivne sposobnosti. Muhammed Abduhu je rekao da su poslanici poslani i masama i intelektualnoj eliti. Među ljudima u društvu su neuki i upućeni, sluga i gospodar itd. Kur'an se obraća svim skupinama na način da njihovi kognitivni kapaciteti mogu u potpunosti shvatiti poruku. (Badi, 2018:3)

U vrijeme Poslanika žene su bile viđene kao ravnopravni intelektualni, partneri doprinoseći izgradnji tadašnje zajednice. Bile su pozvane da čitaju Kur'an i istražuju, da proučavaju islamsko pravo, arapski jezik, da prenose hadise itd. Poslanik je pozitivno i odmah odgovorio ženi koja ga je zamolila da odredi određeno vrijeme ženama za redovno podučavanje islamu.

Žene u ranoj muslimanskoj zajednici dale su svoj doprinos u različitim područjima. Ilustrativno, navodimo nekoliko primjera. Aiša i Ummu Selema bile su najviše angažirane u društvenom životu prve muslimanske zajednice i prenijele su značajan broj hadisa. Aiša je bila najobrazovanija žena tog vremena. Poznati povjesničar i poznavalac tradicije Ibn Hadžer el-Askalani rekao je da je Aiša bila najupućenija žena u području fikha

i, općenito, razumijevanja vjere. Aiša se sve do današnjih dana smatra velikim autoritetom u islamskoj jurisprudenciji. Njena uloga značajna je i po tome što je prenijela od Poslanika, a.s., više od 1000 hadisa.

Činjenica je i da su i neki istaknuti muslimanski mislioci kroz povijest prepoznali i cijenili ulogu žene na polju obrazovanja te i sami sticali znanje pred ženama – učiteljicama. Ilustrativno navodimo tek nekoliko primjera. Povjesničar Ibn Sa'd sastavio je životopise više od 700 žena koje su prenosile Poslanikovu tradiciju. Poznati stručnjak za Poslanikovu tradiciju i muslimansku povijest Ibn 'Asakir imao je više od 80 žena među svojim učiteljima. Muške kolege ovih učenjakinja su ih prihvatile i poštivale kao što je Ez-Zehebi, istaknuvši to u svom poznatom djelu o prenošenju hadisa. (Fathi Osman, 20) Nafisa je bila istaknuta pravница i teologinja. Navodi se da je Eš-Šafi'i, utemeljitelj jedne od škola fikha, prisustvovao njezinim javnim predavanjima i s njom se povremeno konsultirao. (Nasr, 249.) Ibn Hazm u svome djelu *Golubična ogrlica* ističe da je učio pred brojnim ženama, da su ga podučavale čitanju, pisanju i učinile da još kao dječak nauči Kur'an napamet: "Promatrao sam žene i upoznao njihove tajne kao rijetko ko; ja sam odgajan na njihovom krilu i podizan među njima... Nisam sjedio s muškarcima sve dok nisam postao mladić i bradica mi počela rasti. Žene su me podučavale Kur'anu, često su mi poeziju recitovale... Nisam zaboravio ništa od onoga što sam vidio kod njih." (Bar-maver, 15–16)

Društveni angažman i sudjelovanje žena u javnim poslovima

Islamsko učenje na izuzetno poticajan način ohrabruje žene da budu društveno aktivne i uključene u javne poslove, donošenje odluka i sl. "A vjernici i vjernice su *prijatelji* jedni drugima: traže da se čine dobra djela, a od nevaljalih odvrću, i molitvu obavljaju i zekat daju, i Allahu

i Poslaniku Njegovu se pokoravaju. To su oni kojima će se Allah, sigurno, smilovati. – Allah je doista silan i mudar.” (Kur’an, 9:71) Arapska riječ *evlija* u gore citiranom ajetu koristi se za pokazivanje međusobnih prava i obaveza žena u društvu, naglašava i *odgovornost* i *autoritet* koje muškarci i žene trebaju jednako dijeliti kao nerazdvojni članovi društva u kojem svi pojedinci i skupine, bez obzira na razlike među njima, imaju kolektivnu odgovornost prema društvu u cjelini. Uživane u činjenju onoga što je ispravno i zabrana činjenja onoga što nije uredu *el-emr bil-maruf ven-nehj anil-munker* pokriva sve društvene i političke aktivnosti koje su sada priznate kao ljudska prava i treba ih osigurati jednako za muškarce i žene u društvu. (Fathi Osman, 19)

Od samog početka žene su, podjednako kao i muškarci, davale podršku političkom sistemu koji je uspostavljen pod vodstvom Muhameda, a.s. To je učinjeno kroz *Bej’a* instituciju (prisega, pristajanje) – pri čemu zajednica ili ummet pruža podršku ili osigurava legitimitet političkom sistemu.

Osim sudjelovanja u instituciji *bej’e*, žene su također sudjelovale u praksi *šura* (međusobno dogovaranje u donošenju odluka), koja je jedan od temelja islamskog političkog sistema. Praksa *šure* obavezujuća je za lidera kao i za ummet. (Jawad, 1998:84)

U ranom periodu islama žene su bile potaknute na sudjelovanje u društvenom životu zajednice, a ograničenost za sudjelovanje žena u javnim i političkim poslovima nikako nije nametnuta Kur’anom. (Nasr, 2002:248) Čak Kur’an u 27. suri govori pohvalno o Kraljici od Sabe (Belkisi), koja je vladala nad svojim narodom s mudrošću te ih dovela do uspjeha i prosperiteta.

Poslanikove supruge pružile su primjer aktivnog angažmana u društvenom i političkom životu tadašnje zajednice. Ummu Selema, r.a., imala je ulogu političkog savjetnika Poslaniku, a.s. Aiša, r.a., poznata po svojoj duhovitosti i inteligenciji, vježbana

je od Poslanika da postavlja pitanja, diskutira, argumentira i korigira do te mjere da je preporučio muslimanima da od nje stiču znanje i mudrost, posebno u vjerskim stvarima. Umu Selema i Aiša nisu se ustručavale postavljati pitanja i izražavati svoje mišljenje kada su to smatrale potrebnim, a Poslanik, a.s., je cijenio ovakav stav. Hafsa je bila aktivna u javnim poslovima. Poslanikova unuka Zejneb također je igrala važnu ulogu u ranoj islamskoj povijesti. (Jawad, 1998:85; Nasr, 2002:248)

Poslanik je primao delegacije žena. Među njima su se posebno isticalle žene iz Medine poznate po svojoj odvažnosti, otvorenosti i prodornosti. Na glasu po svojoj elokvenciji i otvorenosti bila je i Esmā bint el-Jezid el-Ensari, r.a., poznata i kao *glasnogovornica* i *predstavnica* žena. Tokom ranog islamskog perioda, žene su bile angažirane i u radnim obavezama izvan kuće. Islamski izvori, kako pojašnjava Nasr, nikako ne sprečavaju muslimanku da radi i preuzima obaveze. U poljoprivrednoj oblasti tradicionalnog muslimanskog društva žene su uvijek radile s muškarcima, a također su bile veoma aktivne u izradi rukotvorina. Islam je podario ženama potpunu ekonomsku nezavisnost, čak i od njihovih muževa, a mnoge su stoljećima bile angažirane u trgovini. (Nasr, 2002:248) Blistav primjer rane muslimanske zajednice je i hazreti Hatidža, prva žena Poslanika, koja je bila ugledna trgovkinja i menadžerica.

Nakon preseljenja Poslanika, često su žene sudjelovale u procesu odabira halifa. Eš-Šifa¹ bint Abdullah el-Kurejšijja imenovana je od halife Omera za tržišnog inspektora u Medini. (Arabi, 2013:235) U javnom životu toga vremena bili su aktivno uključeni i muškarci i žene.

Pravo žene na nasljedstvo i nezavisno vlasništvo kao poštovanje dostojanstva

Prema suri “Žene” (En-Nisa), žena ne samo da ne smije biti nasljeđivana kao imovina, već kao

individua ima zakonsko pravo na nasljedstvo: “Muškarcima pripada dio onoga što ostave roditelji i rođaci, a i ženama dio onoga što ostave roditelji i rođaci, bilo toga malo ili mnogo, određeni dio.” (Kur’an, 4:7) Razlog objave ovog ajeta bio je slučaj Kubejše bint Ma’an koja je otišla Poslaniku i požalila se da novi propisi o nasljedstvu nisu provedeni u praksi, jer njezin posinak joj je odbio pravo na nasljedstvo. “Božiji Poslaniče – požalila se – nije mi dato pravo da naslijedim od muža niti da uživam slobodu i ponovo se udam.” Poslanikov odgovor njenom posinku i drugim licemjerima u Arabiji bio je oštar i jasan. Citirao je sljedeće ajete: “O vjernici, zabranjuje vam se da žene kao stvari nasljeđujete, preko volje njihove, i da im teškoće pričinjavate, s namjerom da nešto od onoga što ste im darovali prisvojite, osim ako budu očito zgriješile. S njima lijepo živite! A ako prema njima odvratnost osjetite, moguće je da je baš u onome prema čemu odvratnost osjećate Allah veliko dobro dao.” (Kur’an, 4:19)

Islam je zasigurno osigurao pravo žene na nasljeđivanje. Kritike neki upućuju u smislu da ženin dio nasljedstva nije isti kao i za muškarca te da to umanjuje dignitet žene upućujući na ajet “Allah vam naređuje da od djece vaše – muškom pripadne toliko koliko dvjema ženskima.” (Kur’an, 4:10) Međutim, navedeni ajet potrebno je odgovarajuće razumjeti. Objašnjenje za ovu podjelu dali su i klasični islamski pravници ističući da je ovakva podjela uvjetovana konceptom islamskog braka, u kojem, prema drugom propisu u Kur’anu, “...otac djeteta ih je dužan prema svojoj mogućnosti hraniti i odijevati.” (Kur’an, 2:233) Žena, dakle, nije dužna trošiti bilo koji dio svog bogatstva na domaćinstvo. Žena u vrijeme sklapanja braka prima

¹ Neki izvori navode varijantu imena Eš-Šafa, primjerice Haifa al-Jawad u djelu *The Rights of women in Islam*.

znatan iznos novca koji je muž dužan platiti (miraz ili mehr). Mehr pripada njoj samoj. Ona novac može slobodno koristiti, trošiti ili investirati u što želi. Dodatno, žena ima pravo na nezavisno vlasništvo što uključuje pravo na upravljanje svojim novcem i imovinom samostalno. Žena je slobodna kupovati, prodavati, uložiti novac, davati u zakup, posuditi, potpisivati ugovore i pravne dokumente. Također, ona može donirati svoj novac ili osnovati vlastiti biznis. Cijelo pitanje nasljeđivanja u islamu u potpunosti ovisi o društvenom i ekonomskom kontekstu i ulozi ili funkciji određenog spola unutar njega. (Jawad, 1998:65–67)

Poštovanje dostojanstva žene kroz pravo na izbor supruga

Kur'an opisuje brak kao *čvrstu obavezu*. (Kur'an, 4:21) Prema Poslanikovom hadisu, ženin pristanak je neophodan za brak. Ne ostavlja se prostor za prisilne (ugovorene) brakove, što se vidi i iz Poslanikovog odgovora kada je čuo da je djevojka Hansa bila prisiljena od oca da se uda protiv njezine volje. Hansa je došla Poslaniku prigovarajući da ju je otac prisilio da se uda

protiv njezine želje. Nakon što je čuo priču, Poslanik joj je dodijelio izbor između prihvatanja braka ili njegovog razvrgavanja. Poslanik je poštovao njenu odluku da se uda za muškarca kojeg će ona izabrati, pa je ukinuo brak i oslobodio Hansu njene bračne obaveze. (Jawad, 1998:35)

Kao što žena ima pravo na svoje mišljenje o pitanjima koja se tiču njenog braka, jednako ima pravo pokrenuti razvod braka, ako se brak pokaže neuspješnim. Ako bračni ugovor sadrži takav uvjet da ima pravo otpustiti muža, može se od njega razvesti odmah, u protivnom, sud će provoditi bračni spor.

Zaključak

Gledajući, dakle, iz autentične islamske perspektive, žene su jednakopravne muškarcima kao ljudska bića te stoga islamsko učenje naglašava međusobno razumijevanje i poštovanje između dva spola. Ženin status i darovana prava u islamskoj perspektivi govore o istinskom uvažavanju ženskog dostojanstva. Poslanikov primjer slijedile su prve generacije koje su bile potpuno impresionirane njegovim odnosom prema ženama. Međutim,

ova situacija nije dugo trajala. Smrću Poslanika i transformacijom prve islamske države u carstvo, ženska prava koja su im darovana i koja su uživale za vrijeme Muhameda, a.s., su oduzimana. Postepeno je svijetla slika slobodne, odvažne, nezavisne i poštovane muslimanke zamijenjena slikom pasivne žene koja je imala nedovoljnu ulogu u društvu u cjelini. Ova situacija na žalost zadržala se manje-više sve do danas u raznim oblicima diljem muslimanskog svijeta i potrebuje stalno preispitivanje i vraćanje najčišćim izvorima. Profesor Enes Karić u jednom svome kratkom eseju *Žena muslimanka se našla u ropstvu muškarca muslimana* osvrće se na pitanje položaja muslimanke i zaključuje: "Islam je sjajan prema ženi (majci, kćerki, sestri, supruzi, tetki, itd), ali su muslimani (muškarci) izdali i napustili 'pravi islam', pa su tako napustili i 'pravi odnos' prema ženama. Razlog što su muslimani (muškarci) napustili 'pravi islam' jeste *taklid*, a *taklid* se naročito pokazao u kolonijalizmu, itd. Drugim riječima, prvo je muslimane osvojio *taklid*, a onda ih je osvojio kolonijalizam i *Zapad*." (Karić, 2011)

Literatura

- Badi, Jamal Ahmed i Salah Machouche (2018). "The Inquisitive Mindset and the Qur'anic Ethos: An exploration into Islamic Inquisitiveness". *Journal of Islam in Asia*. Vol. 15, No. 1.
- Barmaver, Syed N. (2020). *Ibn Hazm: Život i djelo španskog genija* (prijevod djela). Tuzla: Udruženje građana Multi.
- Ekrem Bešir i Muhammed Rida Bešir (2007). *Odgoj djece u svjetlu Kur'ana i sunneta sa praktičnim primjerima za razne uzraste*, Bužim: Ilum.
- Fathi Osman, Mohamed. *Muslim women: The Family And The Society*. Omar Ibn Al Khattab Foundation.
- Haifaa A. Jawad (1998). *The Rights of Women in Islam: An Authentic Approach*. Great Britain: Macmillan Press Ltd.
- Hamza Yusuf. Sermon: Removing the Silence on Domestic Violence; <https://www.youtube.com/watch?v=BDEKJDgXO-U>
- Karić, Enes (2011). Žena muslimanka se našla u ropstvu muškarca muslimana. *Novi Muallim*, 2011. god. XII, br. 48, str 8–10.
- Nasr, Seyyed Hossein (2002). *Srce islama*. Sarajevo: El-Kalem.
- Oussama Arabi, David Powers, Susan Spectorsky, (urednici) (2013). *Islamic Legal Thought: A Compendium of Muslim Jurists*, Brill, Leiden.
- Sijamhodžić-Nadarević, Dina (2013). Education and Women: Contemporary Discourse. *The Oxford Encyclopedia of Islam and Women*, New York: Oxford University Press.
- Sijamhodžić-Nadarević, Dina (2020). Islamski pristup kritičkom razmišljanju i primjena u odgojno-obrazovnom procesu. *Zbornik radova FIN-a*, br. 24. str. 291–313.
- Waris Maqsood, Ruqayyah (2005). *Vodič za muslimanski brak*. Živiniće: Selsebil.

الموجز

العلاقة الإنسانية بين الجنسين في المنظور الإسلامي: كرامة النساء
وحقوقهنّ

دينا سيانجوديتش - ناداريفيتش

إن الغاية من هذا البحث مناقشة العلاقات الإنسانية بين الجنسين في منظور الإسلام مع التركيز على كرامة المرأة والموقف من حرية النساء وحقوقهن. ويسعى المقال إلى إبراز المدى البعيد الذي يرمى فيه الإسلام كرامة المرأة بجميع جوانبها، ابتداء من احترامها لها في إطار الحياة الخاصة والعامة، مروراً بحياتها الأسرية والزوجية والاجتماعية والسياسية، وانتهاءً بالجانب التعليمي والتربوي في حياتها.

ويشدد الإسلام على ضرورة جعل الحياة بين الجنسين إنسانية، ويؤكد على حق العيش بدون تمييز بينهما ويطالب بالمساواة المطلقة في المحافظة على الكرامة وتحقيق العدالة التامة.

الكلمات الرئيسية: المرأة، الكرامة، الحقوق، العلاقة الإنسانية، المنظور الإسلامي.

Summary

HUMANISATION OF GENDER RELATIONS
FROM WITHIN THE ISLAMIC PERSPECTIVE:
DIGNITY OF WOMEN AND THEIR RIGHTS

Dina Sijamhodžić-Nadarević

This article aims to address the issues of humanizing gender relations within the Islamic perspective with a particular focus on women's dignity and the attitude toward the rights and freedom of women. The article attempts to demonstrate the extent to which a woman's dignity, in all its aspects, is valued within the Islamic perspective, starting with the appreciation of women in private and public spheres of life: in its marital, family, social, political, professional, and upbringing-educational aspects. Islam insists upon humanizing gender relations, affirms the right to a life without gender discrimination, demands absolute equality in terms of respecting one's rights to dignity, and requires utter justice.

Keywords: woman, dignity, rights, humanization, Islamic perspective